

Codex, evulgandum censui. At quoniam Pictaviensi Hilario abjudico, si Hilario alteri tribuere vis (quod per me quidem licet), Arelatensi Hilario tribue, quem certo novimus et sacra templa erexisse (a), idemque dedicasse, et sermones ad populum recitasse non paucos (b); ex vulgata quoque interpretatione, qua sane utitur hujusce Sermonis auctor, Scriptura-

et *Cephas, et Joannes, qui videbantur columnæ essa*, qui eadem adventui ejus testimonium perhiberent. An vero adventum Domini præcesserunt, et eam ob causam (columnæ stantes ante ostium templi) fuerunt Jacobus, et Cephas, et Joannes, qui Christum non prænuntiarunt, sed illius fuere discipuli? Profecto columnas eos propterea vocat Paulus, quod stabiles, columnarum instar, in fide essent, et veluti præcipua christianæ Religionis fulmina.

(a) In cap. 8 Vitæ S. Hilarii Arelatensis hæc habentur: *In mediatore jugiter permanere... instituere monasteria, ædificare templa, confirmare Monachos institutione sua.*

(b) Cap. 11 ejusdem Vitæ hæc leguntur: « Si peritorum turba defuisset, simplici sermone rusticorum corda nutriebat: at ubi instructos superveni-se vidisset, sermone ac vultu pariter in quadam gratia insolita excitabatur, se ipso cel-sior apparebat, ut ejusdem prolati auctor temporis, qui suis scriptis merito claruerunt, Silvius, Eusebius, Domnolus admiratione succensi, in hæc verba proruperint: Non doctrinam, non eloquentiam, sed nescio quid super homines consecutum... Et licet gratia ejus ex his operibus, quæ eadem dicendi impetu concepit, genuit, ornavit, protulit, possit absque hæsitacione dignosci; vita scilicet antistitis Honorati, homiliz in totius anni festivitatis expeditæ, etc. » Hac fortasse conjectura, et eo etiam quod idem stylus, ac phrasia appareat, atque ea quæ in vita S. Honorati ab Hilario Arelatensi conscripta eminet, Combefisius alique permoti non modicam partem eorum sermonum, qui Eusebio Emisseno aut Eucherio tribui consueverunt, Hilario Arelatensi tribuunt. Vide Combefisii biblioth. Concion. in Resurr. Domini.

(c) Sane in iis sermonibus, quos in resurrectionis Dominicæ solemnitate recitasse Hilarium Combefisius censet, Eusebio Emisseno utique adscriptis, Vulgata Scripturæ interpretatio plerumque eminet. Sed et in

rum loca allegare consuevisse (c). Atque huic quidem conjecturæ ac suspicioni meæ ipsa Hilarii Arelatensis scriptio hujusce Sermonis descriptioni haud absimilis plurimum favet. At cuicumque tandem sermo hic tribuatur, laudabilis est utique, et procul dubio vetustus, ideoque is, qui antiquam formam ac caudorem pristinum recipere mereretur.

Vita S. Honorati, quæ procul dubio ab Hilario Arelatensi composita est, ad hunc modum Scripturæ loca allegantur, n. 3. « Ne laudes hominem in vita sua, et iterum: » Ante mortem ne laudes quempiam, n. 8. Ordinate in me charitatem, n. 10. In multa patientia, in vigiliis, in jeuniis, in castitate, in scientia, in verbo veritatis, in virtute Dei, n. 14. Euge serve bone, et fidelis, intra in gaudium Domini tui, n. 15. Super aspidem et basiliscum ambulabis, et conculcabis leonem et draconem. = Ecce dedi vobis potestatem calcandi supra serpentes et scorpiones, n. 20. Vende omnia tua, et da pauperibus, et veni, et sequere me, n. 26. Omnibus omnia factus, n. 37. Qui timent te, videbunt me, et lætabuntur. = Quid enim habes quod non accepisti? aut si accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis? Porro hæc in Vulgata sic se habent: « Ante mortem ne laudes hominem quempiam (Eccles. xi, 30). Ordinavit in me charitatem (Cantic. iii, 4). In multa patientia, in tribulatione, in necessitatibus, in angustiis... in vigiliis, in jeuniis, in castitate, in scientia, in longanimitate, in suavitate, in Spiritu Sancto, in charitate non ficta, in verbo veritatis; in virtute Dei (I Cor. vi, 4, 5, 6). Euge serve bone et fidelis, intra in gaudium Domini tui (Matth. xxv, 21). Super aspidem et basiliscum ambulabis, et conculcabis leonem et draconem (Ps. cx. 13). Ecce dedi vobis potestatem calcandi supra serpentes et scorpiones (Luc. x, 19). Vende quod habes... et da pauperibus... et veni, sequere me (Matth. xix, 21). Qui timent te, videbunt me, et lætabuntur (Ps. cxviii, 74). Quid enim habes quod non accepisti? si autem accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis? (I Cor. iv, 7.) Quæ quidem locorum collatione plane assequeris, aut ipsissimam, quam nunc sequimur, ab Hilario Arelatensi fuisse allegatam, aut certe tam affinem Vulgatæ interpretationem, ut pro Vulgata haberi possit.

## SERMO B. HILARII

### DE DEDICATIONE ECCLESIE CUMPTUS (a) PICTAVIS

#### IN ECCLESIA IPSIUS IBIDEM CONSECRATA.

Quia propitia Deitate, Fratres Charissimi, solemnitate dedicationis Ecclesiæ celebramus, debemus congruere solemnitati, quam colimus, ut sicut ornatus studiosius ejusdem Ecclesiæ parietibus, pluribus accensis luminibus, ampliato numero lectionum, addita Psalmodum melodia, lætis noctem vigiliis ex more transegimus; ita etiam penetralia cordium nostrorum semper necessariis bonorum operum decore minus ornatis. Semper in nobis flamma divinæ pietatis et fraternæ caritatis augeat; semper in sanctuario pectoris nostri cœlestium memoria præceptorum et angelicæ laudationis dulcedo sancta re-

sonet. Hi sunt enim fructus bonæ arboris, hæc boni cordis thesaurus, hæc fundamenta sapientis Architecti, quæ nobis hodierna Sancti Evangelii lectio commendat, nos non formam solummodo, sed virtutem potius habere pietatis: quod etiam mystica veteris instrumenti historia diligenter insinuat, cum vel Moyses tabernaculum, vel templum Domino Salomon in Sanctæ Ecclesiæ typum condidit; utraque enim domus firmiter fundata esse refertur: Tabernaculum quidem, quod compactos de tabulis habebat parietes super bases argenteas, templum autem super lapides quadros in fundamento suppositos. Li-

(a) Nullius significationis est vox *cumptus*, quam habet codex. Fortasse legendum est *compositus*.

gna quoque erant imputribilia, e quibus et Tabernaculum omne factum, et Templum intus ornatum, ac desuper tectum fulgebat. Aurum etiam de thesauro bono optimum proferebant, de quo parietes intus et foris vestiti, Templi non tantum parietes, verum etiam laquearia, trabes, ostia, postes, et pavimenta erant conperta. Sed et vasa, vel utensilia domus utriusque cuncta pene aurum, neque hæc, nisi de auro purissimo, fieri licebat. Fructus etiam arborum, qui in domo Domini offerebantur, purissimi et exquisiti esse jubeantur. Hoc est, Vitis, Olivæ, Thuris, Myrrhæ, vel Stactis, et cæterarum hujusmodi: quæ videlicet cuncta spiritaliter intellecta veram nostram Fidei et operationis sinceritatem denuntiant. Domus namque utraque, ut diximus, Universalis Ecclesiæ figuram præmonstrat. Neque incongruum quis arbitretur, quod duæ sunt domus Domini in mysterio factæ, cum unam Christi domum esse Ecclesiam nullus fidelis ambigat. Duæ etenim sunt conditæ domus ob significationem utriusque populi in eandem Fidem venturi, Judæi scilicet atque gentilis. Unde bene Tabernaculum sola plebs Judæa condidit in eremo. Templi autem struicram Proselyti, et advenæ de Gentibus quotquot in populo tunc inveniri poterant, devota fide compleverunt. Sed et Rex potentissimus, Tyri conductus a Salomone commodatis artificibus, et lignis gratantissime jovit, quia nimirum ante incarnationem Dominicam *notus erat tantum in Judæa Deus*. At postquam ille in ea, qua natus, et passus est, carne resuscitatus a mortuis, et exaltatus est super cælos Deus, super omnem continuo terram nominis ejus gloria refulsit, orbisque universus ad ædificationem domus illius accurrit, et accepit ab eo promissionem donorum cælestium. Narrat ergo Scriptura, quia præcepit Rex Salomon, *ut tollerent lapides grandes in fundamentis Templi, et quadrarent eos*. Lapidem autem grandes pretiosos, qui in fundamento locati totum onus Templi sibi superpositum portant, eximios sanctæ Ecclesiæ Doctores insinuant, grandes nimirum excellentia meritorum, pretiosos claritate signorum, qui ab ipso Domino verbum audientes totam crescentis Ecclesiæ fabricam sua prædicatione genuerunt. Quos videlicet lapides Rex quadrare præcepit, ut magistros Ecclesiæ compositos moribus, et immobiles animo esse debere signaret. Sicut vero quadratum, quocumque vertitur, stabit, ita nimirum vita perfectiorum quæ ad veritatis lineam sollicitè directa est, nullis tentationum impulsibus a sua novitate stabilitate dejici. Erat autem Templum Dei marmore pario, quod est, lapide albo constructum, ut candorem Ecclesiasticæ castitatis exprimeret, de quo in amoris Cantico Dominus ait: *Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias*. Habebat idem LX cubitos in longitudinem, XXX cubitos in latitudinem, XXX cubitos in altitudinem. Longitudo ergo Templi fidem sanctæ Ecclesiæ designat, per quam longanimitè inter opera sua bona pravorum adversa tollat: latitudo charitatem, qua ipsa intus per viscera pietatis spatietur: altitudo spem, qua propter bona opera, quæ

per charitatem operantur, cælestis vitæ præmia expectant. Et bene longitudo LX cubitorum est. Senario etenim numero bonorum operum solet perfectio designari, quia etiam Deus sex diebus mundi ornamentum fecit; et sex sunt hujus sæculi ætates, in quibus sancta Ecclesia pro æterna requie piis actibus in-tat. Bene XX sunt cubiti latitudinis, quia geminum est præceptum charitatis, quoniam Ecclesia in tribulatione dilatatur, cum perfectus quisque etiam conditorem ex toto corde, tota anima, tota virtute, et proximum tanquam se ipsum diligere debet. Bene XXX in altitudine sunt cubiti, quia omnis Electorum spes ad visionem sanctæ Trinitatis, quantum valet, se exercendo et purificando properat. Notandum sane est, quod XXX cubiti altitudinis non usque ad supremum templi fastigium, sed usque ad laquearia templi pertinebant, deinde ad laquearia medii tabernaculi alii XXX cubiti altitudinis assurgebant. Porro terrenum cœnaculum, quod supererat, LX habebat in latitudinem, ac sic omnis altitudo domus in CXX cubitis erat extenta. Prior igitur domus XXX cubitis in altitudine surgit, quia præsens Ecclesia ad videntem speciem Sanctæ Trinitatis tota intentione suspenditur. Superior domus XXX æque cubitis se in altum attollit, quia solutæ corporibus animæ perfectorum usque ad diem universalis Judicii ejusdem beatæ et individue Trinitatis præsentis visione fruuntur. Suprema domus bis tricenis alta est cubitis, quia resuscitati a mortuis omnes electi contemplatione ejusdem sui conditoris, qui in tribus personis unus est Deus, æterna spiritus simul, et carnis immortalitate gaudebunt. Factus est medius paries in templo de tabulis cedrinis XX cubitorum altitudinis, qui dividet oraculum in Sanctum Sanctorum; a priore parte templi habebat XX cubitos longitudinis, et XX cubitos latitudinis, et XX cubitos altitudinis. Porro ipsum templum præ foribus oraculi XV cubitorum erat, in quo erant mensæ, et candelabrum de auro. Sed et altare aureum prope ostium Oraculi, quatenus incenso in eo thymiamate vapor fumi ascendens operiret oraculum, ubi erat arca Testamenti, super qua erant Cherubim gloriæ obumbrantia Propitiatorium. Prior ergo domus prioris Ecclesiæ statum: interior vitæ cælestis ingressum designat. Unde recte priori mensæ et candelabra sunt facta, quia nimirum in hac vita lumine sanctarum Scripturarum, et Sacramentorum cælestium refectione operum habemus: In futuro autem talibus non egehimus subsidiis, ubi juxta Psalmistæ vocem *quicumque apparuerint cum justitia, satiabuntur manifestu gloria Domini*. In hac ergo vita corda justorum, quasi altare incensi aureum, splendida fulgent per munditiam sanctitatis. Aromatibus sunt referta desideriorum spiritualium, incendio flagrant amoris continui, et quasi cælestis introitus posita suavissimum suæ orationis vaporem inter sancta sanctorum superna emittunt, *ubi Christus est in dextera Dei sedens, quem aperitissime arca Testamenti, quæ erat intra velum, designat; in qua Urna erat aurea habens Manna, et Virga Aaron, quæ frondet*

duerat, et Tabulæ testamenti. Ipsa namque Arca naturam humanitatis ejus; Urna mannae plenitudinem divinitatis: Virga Aaron potentiam sacerdotii ejus inviolabilem; Tabulæ testamenti designant, quia ipse est qui legem condidit, quique etiam benedictionem bis, qui legem faciunt, stabit. Bene autem Templum præ foribus Oraculi xv erat cubitorum longitudinis, quoniam adhuc in hac vita jejuniis et continentia castigari oportet, ut ad internæ dulcedinis satietatem pervenire videamur; nam hoc numero castigationem vitæ præsentis signari intelligit omnis, qui quadragenarium Moysi, vel Helix, vel ipsius Domini jejunium recte intelligere vult. Bene ipsum Oraculum, in quo Arca, quæ per Cherubin gloriæ tegebatur, xx cubitos longitudinis, latitudinis, altitudinis habebat, qui numerus perfectionem, ut diximus, geminæ dilectionis insinuat, quia quidquid in hac peregrinatione pro Deo geritur, totum hoc in illa mansionis patriæ perennis, ubi magnificentia ejus continua honorum spirituum laudatione sustollitur, in sola dilectionis amplitudine perficitur. Hæc nos, charissimi, in præsentis festi nostri gaudium de factura templi pauca ex pluribus fraternitati vestræ exposuisse libuit, quatenus et miranda terrestris domus fabrica delectaret audientes, et hæc eadem spiritualiter intellecta mentes nostras ardentius ad amorem supernæ habitationis erigeret. Sed etiam hæc modo exposita dedicatione, ac festivitate subsecuta, ita Scriptura conclusit (III Reg. viii, 66): *Et dimisit Salomon populo, qui benedictos Regi profecti sunt in tabernacula sua, lætantes, et alacri corde super omnibus bonis quæ fecerat Dominus David pueri suo, et Israel populo suo: Dimittet enim Dominus peracto*

A redemptionis munere electos suos in æterna tabernacula lætantes; non eos utique ulterius a sua præsentia removebit, sed a discrimine judicii, quod in ære faciendum, docente Apostolo, novimus (I Thess. iv, 16), in habitationem Patriæ celestis immittens, ut pro suis quisque meritis promissam regi celestis sedem percipiant. Bene autem dicitur, quod *benedictos Regi profecti sunt in tabernacula sua*, quia hæc est nimirum sola occupatio quietissima ac fidelissima civium supernorum, hymnos gratiarum suo dicere conditori: hinc enim scriptum est (Ps. lxxxiii, 5): *Beati qui habitant in domo tua, in sæculum sæculi laudabunt te: lætantes in tempore, et alacri corde super omnibus bonis, quæ fecerat Dominus David servo suo, et Israel populo suo. Lætantes quippe justi super bonis, quæ a Domino accipiunt, tabernacula introeunt celestium mansionum, quia quamvis graves hujus sæculi, quamvis longi fuerint labores, breve nimirum et leve quidquid æterna bestitudo finitur. Unde oportet, Carissimi, ut in ædificatione Domus Dei unusquisque nostrum exhortando, obsecrando, increpando, ipse piis actibus decedendo, quantum valet, insistat, ne si quompiam Rex celestis nunc desiderare in opere sui templi conspexerit, hunc in tempore futuræ dedicationis, magnæ suæ solennitatis reddat exortem. Satagamus mutuo charitatis auxilio, ut omnes vos alacri corde, et indefessos in operibus, quæ ipse præcepit, inveniens, omnes ad præmia, quæ promisit, perpetuæ suæ visionis introducat Jesus Christus Dominus noster, qui vivit et regnat cum Patre Deus in unitate Spiritus Sancti per cuncta sæcula sæculorum. Amen.*

## MONITUM EDITORIS.

In editione Veronensi eo loci interseritur opusculum cui titulus: *Metrum in Genesim, ad Leonem papam*. Quod quidem carmen, cum ad Hilariom nos-

trum non pertinere nemo eruditorum inficias eat, ad Opera sancti papæ cui nuncupatur relegendam duximus.

## LIBER DE PATRIS ET FILII UNITATE, ET ALIQNOT LOCORUM SACRÆ SCRIPTURÆ INTERPRETATIO.



Qui hunc librum anno 1538 typis Frobenianis edidit, curaverunt, viz illum e prelo subduzerant, cum compererunt illum non novum Hilarii opus, sed rhapsodiam esse studiosi cujuspiam, tum e secundo libro de Trinitate, tum maxime ex nono consarcinatam, cui aliunde adtesta est appendix de variis Christi cognominibus. Hæc porro appendix descripta est ex cap. 6 libri de fide orthodoxa, apud Ambrosium et apud Gregorium Naz. vulgati, quem Gregorii Bæstici esse plurimi arbitrantur. Ex eodem additamento conficitur sermo in appendice Augustini nunc 113.

Deus qui ubique est (Ex lib. ii Hilarii de Trinit., num. 6), et ubique totus est, ita regimen intelligen-

tiæ excedit, extra quem nihil est, cui semper sit, ut hoc modo se velit in veritate sacramenti intelligi. Hoc imperspicibilis naturæ est nomen in Patre, quod Deus invisibilis, ineffabilis, infinitus, ad quem et eloquendum sermo sileat, et investigandum sensus hebetetur, et complectendum intelligentia coarctetur. Deficit ergo (Ex num. 7) in nuncupatione confessio, et quidquid illi sermonum aptabitur, Deum ut est, quantumque est, non loquetur. Perfecta scientia est, sic Deum scire, ut licet non ignorabilem, tamen inenarrabilem scias. Credendus est, intelligendus, adorandus est, et iis officiis eloquendus.

Est autem Filius progenies ingeniti (Ex num. 3),